

UNDER CONSTRUCTION

Maakbare identiteit bij hoogopgeleide twintigers

Lianne Molenhuis (6076157)

Afstudeerscriptie: jeugd

begeleider: Yatun Sastramidjaja

datum: 21 juni 2013

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave.....	2
Samenvatting.....	4
1 Inleiding	
1.1 Inleiding.....	5
1.2 Theoretisch kader.....	6
1.2.1 Hoog-moderne samenleving.....	6
1.2.2 Identiteit.....	8
1.2.3 Identiteit bij twintigers.....	11
1.2.4 Conclusie.....	13
2 Probleemstelling	
2.1 Doelstelling.....	14
2.2 Vraagstelling.....	14
2.3 Wetenschappelijke en maatschappelijke relevantie.....	15
2.4 Ethische kwesties.....	16
3. Methodiek	
3.1 Interdisciplinariteit en meetniveau.....	17
3.2 Onderzoeksstrategie en design.....	17
3.3 Instrument.....	17
3.4 Respondenten(werving).....	18
4. Resultaten	
4.1 Inleiding.....	19
4.2 Studie en daaraan gerelateerde toekomstbeelden.....	20
4.2.1 Leuk-factor en structurele beperkingen.....	19
4.2.2 Internalisering en sociale druk.....	21
4.2.3 Reflectie.....	22
4.2.4 Strategieën en beleving.....	23
4.2.5 Conclusie.....	26
4.3 Vrije tijd en intieme relaties.....	27
4.3.1 Inleiding.....	27
4.3.2 Vrije tijd en vrijheid.....	27
4.3.3 Vriendschappen.....	28

4.3.4 Liefdesrelaties.....	29
4.3.5 Conclusie.....	30
5. Conclusie en discussie.....	32
7. Literatuur.....	36

Samenvatting

In dit onderzoek is de wijze waarop hoogopgeleide keuzevrijheid dan wel keuzedwang ervaren bij het maken van identiteits-gerelateerde keuzes. Identiteits-gerelateerde keuzes zijn in dit onderzoek keuzes wat betreft 1) studie en daaraan gerelateerde toekomstbeelden en 2) vrije tijd en intieme relaties. In dit onderzoek zijn deze domeinen op de volgende begrippen onderzocht: keuzevrijheid, keuzedwang, flexibele identiteit en keuzestress. Ook is gekeken naar de wijze waarop twintigers dergelijke keuzes maken. Voor het verwerven van data zijn veertien hoogopgeleide twintigers geïnterviewd. Wat betreft de resultaten kan vermeld worden dat er met name vraagtekens geplaatst kunnen worden bij het idee van volledige vrijheid die deze zouden hebben bij het maken van de keuzes. Om deze reden kunnen er dan ook vraagtekens worden geplaatst bij de notie dat het individu in de hoog-moderne samenleving de vrijheid kent op eigen wijze een identiteit te formeren. Daarnaast valt op dat er sprake is van een grote mate van reflexiviteit: beslissingen worden veelal zeer bewust gemaakt. Tevens hanteren de respondenten verschillende strategieën om mogelijkheden open te laten. Als laatst kan gesteld worden dat er geen aanwijzingen zijn voor ernstige keuzestress bij de geïnterviewde twintigers omtrent het maken van identiteits-gerelateerde keuzes.

1. Inleiding

1.1 Inleiding

“Het zijn twintigers en begin dertigers die het goed voor elkaar hebben. Leuke, aardig betalende baan, fijn huis, druk sociaal leven, een relatie die lekker loopt, dan wel succesvol vrijgezel. Of op z'n minst een paar van deze ingrediënten voor een rijk leven. Niets te klagen dus. Maar dat doen ze nu juist wel. Over dat ze niet weten wat ze willen, of dat het 't allemaal net niet is.” (Linders, 2006).

Zo luidt de inleiding van een artikel over de “Quarterlife crisis”. In het artikel wordt de twintiger beschreven die worstelt met vragen als: Wie ben ik? Wat wil ik? Hoe maak ik de juiste keuzes en hoe zorg ik dat ik later geen spijt krijg? Daarbij speelt keuzestress een grote rol (Linders, 2006).

Dit onderzoek richt zich op de wijze waarop hoog opgeleide twintigers het maken van dergelijke identiteits-gerelateerde vragen ervaren. Deze groep kan gezien worden als een interessante casus voor een onderzoek naar identiteit en de notie dat deze maakbaar is, vanwege de vele keuzemogelijkheden die zij hebben en het feit dat zij, om deze reden, nog veel verschillende kanten op kunnen met het leven (Arnett 2000). Hierdoor hebben zij mogelijk veel vrijheid een eigen identiteit te formeren. Zij zouden immers relatief onafhankelijk zijn van sociale rollen en normatieve verwachtingen (Arnett, 2000). In dit onderzoek wordt dan ook onderzocht in hoeverre en hoe twintigers deze vrijheid ervaren. Ook wordt hierbij in acht genomen dat deze vrijheid een dwingende werking kan hebben. Immers, het individu móet de keuzes zelf maken en kan zich niet verschuilen achter de sociale omgeving (Du Bois-Reymond, 1992). Daarnaast moet de mogelijkheid worden open gelaten dat twintigers geen permanente keuzes maken en zal de eerder genoemde keuzestress worden bevraagd.

Zoals eerder genoemd vormen twintigers een interessante casus vanwege de unieke positie die zij hebben, tussen de adolescentie en volwassenheid in (Robbins 2004; Robbins & Wilner 2001, aangehaald in Atwood, Schotz, 2008). Naar deze groep is weinig onderzoek gedaan (Thorspecken in Kalpalka, 2005) en de conclusies die uit dit onderzoek kunnen worden getrokken zullen dan ook een bijdrage leveren aan de wetenschappelijk kennis wat betreft twintigers. Daarnaast bevraagt een dergelijk onderzoek, zoals eerder genoemd, de notie van de maakbare identiteit en geeft het inzicht in de wijze waarop deze ervaren wordt. Ook rondom de Quarterlife crisis - en daarmee keuzestress - zijn veel vragen, er is weinig bekend over. Het feit dat deze crisis relatief onbekend is, heeft tot gevolg dat de emotionele

crisis als onverwacht wordt ervaren en twintigers zich om deze reden mogelijk geïsoleerd voelen (Thorspecken in Kalpalka, 2005). Onderzoek zal bekendheid met zich meebrengen. Anderzijds zou deze onnodig geïsoleerd kunnen zijn: studies wijzen uit dat twintigers zeer tevreden en optimistisch zijn wat betreft zichzelf en het leven (Arnett 2007).

Dit onderzoek hoopt dan ook antwoorden te bieden rondom dit vraagstuk en de beleving van twintigers wat betreft de vele keuzemogelijkheden in kaart te brengen. Dit zal gebeuren door middel van diepte-interviews, waarin de centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek zal worden toegepast op de volgende identiteits-gerelateerde keuzedomeinen: studie & daaraan gerelateerde toekomstbeelden en vrije tijd & intieme relaties. Allereerst volgt een theoretische beschouwing waarin achtereenvolgens de hoog-moderne samenleving zal worden toegelicht, de moderne jeugdfase, identiteit en twintigers en identiteit.

1.2 Theoretisch kader

1.2.1 Hoog-moderne samenleving

Een belangrijke hedendaagse socioloog die de hoog-moderne samenleving¹ beschrijft is Bauman (2003). Bauman beschrijft de hedendaagse samenleving als vloeibaar modern. Het begrip vloeibaar verwijst naar het veranderlijke karakter van deze vorm van moderniteit. In zijn werk over de overgang van vaste moderniteit naar de vloeibare moderniteit beschrijft hij vaste moderniteit als een project waarbij voortdurend wordt getracht de realiteit te vormen en te verbeteren. Geloof in de maakbare samenleving is alom. De vast moderne maatschappij ziet onverwachte, onvoorspelbare gebeurtenissen als “tijdelijke irritaties” en gelooft in een maatschappij die zich lineair verbetert. De vaste moderne samenleving gelooft in de mogelijkheid een volledig rationeel perfecte wereld te scheppen: “rationeel perfect of perfect rationeel” (Bauman, 2003:3). Gevolg is een vaste, taaie wereld, waarin mensen zich gedragen naar behoren en leven naar gewoonten en routines. Tevens speelt controle een grote rol. Deze controle wordt vergroot door het inperken van het aantal keuzemogelijkheden. Echter, vanaf de jaren 50 van de vorige eeuw heeft er een ontwikkeling plaatsgevonden waarbij vaste moderniteit is getransformeerd tot vloeibare moderniteit. Voor het eerst in de geschiedenis is verandering een permanente conditie van het leven (Bauman, 2003:3). De richting van deze veranderingen is onbekend. Vaste rituelen, gewoonten enzovoort zijn, om deze reden, niet meer afdoende: er moeten manieren worden ontwikkeld om met deze veranderlijkheid om te

---

¹ De bestempeling van de hedendaagse maatschappij als zijnde “hoog-modern” is betwistbaar. Onder sociologen is een debat gaande of de huidige samenleving beschouwd moet worden als hoog-modern of post modern. Gezien de complexiteit van het debat en de geringe relevantie ervan voor dit onderzoek, zal hier verder niet op worden ingegaan. In dit onderzoek de term hoog-modern worden gehanteerd (Ritzer, 2011).

kunnen gaan. Het dynamische karakter van deze samenleving gaat gepaard met onzekerheid – niets staat vast en het leven hangt van projecten aan elkaar (Bauman, 2003).

Ook Giddens (1991) betoogt dat het unieke van de hoog-moderne maatschappij schuilt in haar dynamiek. Hij beschouwt globalisering en de verandering van “zelf-identiteit” als de belangrijkste kenmerken van hoog-moderniteit (Giddens, 1991). Giddens omschrijft het moderniseringsproces als een *Juggernaut*. Razend door de wereld is deze moloch, hoewel enigszins bestuurbaar, zeer oncontroleerbaar. En ofschoon zij soms een duidelijke richting lijkt te hebben is het veelal onmogelijk haar richting te voorspellen: de richting waarin de hoog-moderne maatschappij zich ontwikkeld zijn onbekend. Het dynamische van de hoog-moderne wereld zit in haar mobiele, ongeaarde en open karakter. Veranderingen lijken te komen en te gaan en het tempo waarin deze veranderingen elkaar opvolgen, de schaal waarop zij plaatsvinden en de impact die zij hebben is uniek (Giddens, 1991). Deze dynamiek verklaart Giddens aan de hand van de volgende drie verschijnselen: de distantie van tijd en ruimte, *disembedding mechanism* en de toename van reflexiviteit. Allereerst zal de distantie van tijd en ruimte worden toegelicht. Hoewel tijd in de premoderne samenleving onnauwkeurig is en immer verbonden aan plaats, is er in de moderne samenleving sprake van een distantie tussen tijd en ruimte. Daarbij lijken beide begrippen hun waarde te verliezen. Zo wordt ruimte niet langer gedefinieerd door locatie en worden tijdsbarrières doorbroken door de uitbreiding van de overlevering van informatie. Deze ontstane distantie heeft onder andere het tweede fenomeen, *disembedding mechanism*, tot gevolg (Ritzer, 2011). Deze mechanismes onttrekken het individu uit sociale relaties die gebonden zijn aan een bepaalde locatie. Het derde proces, de toename van reflexiviteit, is de voortdurende toetsing en herziening van het sociale handelen op basis van nieuwe informatie (Giddens, 1990:38, aangehaald in Ritzer, 2011). Het gehele leven wordt gereflecteerd, inclusief het reflecteren zelf. Dit leidt tot een gevoel van onzekerheid (Ritzer, 2011).

Dit macro proces, modernisering, oefent ook haar invloed uit op het alledaagse leven. Zo stelt Bauman (2003) dat de wijze waarop het individu omgaat met relaties is veranderd. De moderne mens zou enerzijds behoefte hebben aan de geborgenheid die intieme relaties kenmerken, anderzijds wil de moderne mens zijn/haar vrijheid behouden. Om deze reden gaat hij/zij kortstondige contacten aan, die enige geborgenheid geven, maar de vrijheid van het individu zo min mogelijk beperken. Daarnaast zou de moderne mens in zijn/haar omgang met relaties zich gedragen als een consument. Op kritische wijze zouden de kosten en baten van een contact worden afgewogen tegenover elkaar. Wanneer het contact niet zou voldoen aan de verwachtingen worden deze contacten gemakkelijk verbroken (Bauman, 2003). Ook Giddens

(1992, aangehaald in Ritzer, 2011) noemt dat sociale relaties niet meer worden aangegaan om het aangaan van een relatie, maar dat het beide partijen genoeg voldoening moet opleveren om in een relatie te blijven.

Deze ontwikkelingen hebben van modernisering hebben ook de jeugdfase beïnvloed en het alledaagse leven wat betreft deze fase. Een centrale rol is hierin weggelegd voor individualisering. Jeugdigen groeien niet meer op binnen een gesloten gemeenschap, maar binnen een netwerk dat verbonden is met de gehele wereld. Traditionele instituties, zoals de kerk, hebben daarbij minder mogelijkheden hun macht uit te oefenen (Du Bois-Reymond, 1992).

Ook wat betreft het gezin is er veel veranderd. Allereerst is er sprake van pluriformisering: het standaard gezin, waarbij een gezin bestaat uit een vader, moeder en kinderen is vervangen door een veelheid aan soorten gezinnen. Daarbij zijn gezinnen steeds vaker samengesteld². Binnen het gezin hebben er processen van informalisering plaatsgevonden: de verhouding tussen ouders en kinderen is veranderd en gedragscodes zijn, in vergelijking met het traditionele gezin, flexibeler geworden (Du Bois-Reymond, 1992.) Het traditionele gezin met haar sterke hiërarchie heeft veelal plaats moeten maken voor een gezin dat meer democratisch van aard is. Kinderen krijgen in deze gezinnen mogelijk meer ruimte zich te uiten en hun wil kenbaar te maken (Day et al. 2002, aangehaald in Atwood & Scholtz, 2008)..

Relevant voor dit onderzoek is de speciale aandacht die is ontstaan voor twintigers. Deze ontwikkeling hangt samen met de verlenging van de jeugdfase: jeugdigen worden, onder andere door het feit dat zij langer onderwijs genieten en op latere leeftijd aan het werk leven beginnen, op latere leeftijd bestempeld als volwassenen. De levensperiode waarin twintigers zich bevinden wordt door sommige theoretici als een aparte levensfase gezien die tussen de adolescentie en volwassenheid in zit (Robbins 2004; Robbins & Wilner 2001 aangehaald in Atwood, Scholtz, 2008). Grossman (2005, aangehaald in Atwood, Scholtz, 2008) betoogt dat deze groep duidelijk niet meer behoort tot adolescenten, maar ook nog niet aan de criteria van volwassenen voldoet. Daarnaast zouden twintigers zich ook daadwerkelijk als een tussengroep voelen (Arnett, 2000).

1.2.2 Identiteit

Rondom het begrip “identiteit” is veel onduidelijkheid. Er wordt op vele verschillende

---

² “Een stiefgezin, of nieuw samengesteld gezin, is een gezin waarbij minstens een van de partners een kind of kinderen heeft uit een vorige relatie” (Heybroek-Hessels & Overgaauw, 2006:153).

manieren betekenis gegeven aan dit begrip. Het onderzoeksveld rond identiteit zou dan ook kunnen worden bestempeld als de “Toren van Babel” door de vele betekenissen die het begrip identiteit krijgt toegeschreven en de onduidelijkheid die hierdoor ontstaat (Côté, 2006:6). Côté (2006) spreekt van een multi-dimensioneel begrip en stelt dat er drie niveaus van analyse zijn: 1) het niveau van de subjectiviteit van het individu, 2) het niveau van gedragspatronen die specifiek zijn voor het individu en 3) het niveau van het lidmaatschap van individuen in maatschappelijke groepen. In dit onderzoek zal met name het eerste niveau van toepassing zijn, maar ook de andere niveaus zullen een rol spelen.

De klassieke ontwikkelingspsycholoog Erikson (1968) definieert een stabiele identiteit als volgt: een “*stabiele sociaal gevalideerde zelfdefinitie en het hebben van een levensplan*”. Hoewel zijn werk achterhaald lijkt, werpt het continuïteits-aspect een interessant licht op de moderne identiteit, vanwege het feit dat de moderne identiteit zich mogelijk continu aanpast aan de sociale omgeving (Côté, 1996). Côté betoogt dat de moderne mens zich identificeert met consumptie en dat deze “*other-directed*” is: in de hedendaagse samenleving die gekenmerkt wordt door overvloed wordt er getracht goedkeuring te verdienen van anderen. Riesman (1950, aangehaald in Côté, 1996) gebruikt de radar als metafoor. Het individu is continu bezig met het monitoren van de sociale omgeving om te zorgen dat diens patronen van consumptie voldoen aan de norm. Identiteit is een kwestie van “managen” geworden, waarbij het individu op reflexieve wijze zijn of haar identiteit aanpast aan de normen en wensen van de sociale omgeving met het doel goedkeuring van anderen te verwerven. Daarbij worden wel persoonlijke doelen gesteld, maar deze veranderen met de dynamiek van de samenleving. Wellicht is dit de manier waarop het individu kan omgaan met de continu veranderende maatschappij waarvan Bauman spreekt.

Deze identiteitsstijl noemt Côté (1996), naar het werk van Marcia (1980), diffusie. Marcia schetst vier identiteitsstatussen op basis van de twee assen: exploreren en committeren. Exploreren houdt het experimenteren met verschillende identiteiten in. Committeren betekent het aangaan van bindingen (bijvoorbeeld het kiezen voor een bepaald beroep of religie). Bij een vervolmaakte identiteit zou het individu eerst een fase van exploratie doormaken, waarna het zich committeert. De kritiek hierop is dat identiteitsvorming een levenslang proces is (Soenens & Luyckx, 2003), dat de vervolmaakte identiteit nooit verworven zou worden, zeker niet in de hoog-moderne samenleving. De identiteitsstatus die Côté betoogt als kenmerkend voor de hoog-moderne maatschappij – diffusie- wordt in het werk van Marcia bestempeld als problematisch. Adolescenten met deze

identiteitsstatus zouden onder andere een lage zelfwaardering hebben en impulsief (Soenens & Luyckx, 2003) en oppervlakkig zijn (Verhofstadt – Denève, 1991).

In de moderne samenleving krijgen mensen geen identiteit toegeschreven door de sociale omgeving maar construeren mensen een “zelf”. Deze ontwikkeling zou vooral te danken zijn aan de *disembeddednes* uit traditionele sociale contexten (Giddens, 1991, aangehaald in Buchmann & Eisner, 1997). Taylor (1992, aangehaald in Buchmann & Eisner, 1997) beschrijft de groeiende nadruk op zelfvervulling en authenticiteit. Zelfontplooiing is de voortdurende zelfverbetering (De Lange, 2010). Individuen zijn minder gedefinieerd door de sociale context: opgelegde rollen, sociale posities enzovoort. (Giddens, 1991, aangehaald in Buchmann & Eisner, 1997). Enerzijds is het zelf een individueel project geworden, anderzijds speelt de herkenning van het zelf door anderen een zeer relevante rol (Taylor, 1992, aangehaald in Buchmann & Eisner, 1997).

Giddens benadrukt de reflexiviteit van het zelf. Identiteit is in zijn ogen een “reflexief project” (Giddens, 1991:32, aangehaald in Ritzer, 2011), waarbij het individu zowel voor de creatie als voor het onderhoud van zijn identiteit verantwoordelijk is. Het zelf is dus een project geworden dat continu wordt onderworpen aan toetsing en herziening. Daarbij ziet Giddens het zelf als een product van exploratie en de ontwikkeling van intieme sociale relaties (Ritzer, 2011). Het gevolg van deze reflexiviteit is een obsessie met het zelf (Ritzer, 2011).

Hoewel er gesteld kan worden dat deze ontwikkeling vrijheid brengt, kan zij ook als dwang worden ervaren. Deze vrijheid kan immers ervaren worden als een dictaat het heft in eigen handen te nemen (De Lange, 2010). Er geldt een verplichting een persoonlijkheid te construeren die zowel van waarde is voor de maker als voor de sociale omgeving. De eigen persoonlijkheid en de eigen levensloop kunnen worden beschouwd als een onderneming, waarbij de eigenaar de manager is. Met vallen en opstaan zal het individu zijn eigen identiteit keer op keer moeten uitvinden (De Lange, 2010). Daarbij moeten gemaakte en niet-gemaakte keuzes verantwoord worden. Immers alle keuzes worden zelf gemaakt. De vrijheid die individualisering met zich mee heeft gebracht zou dus ook als keuzedwang kunnen worden omschreven. Moderne jongeren voelen zich gedwongen van de keuzevrijheid gebruik te maken en moeten daarbij de gemaakte keuzes en de niet-gemaakte keuzes legitimeren (Du Bois-Reymond, 1992), waarbij mogelijk geen normatieve leidraad bestaat (Côté, 2006).

Dit vergt een grote mate van flexibiliteit en openheid. Enerzijds is er het geloof in de constructie van het leven door het individu, anderzijds blijft er een onzekerheid omtrent de omstandigheden die het individu zal treffen. Immers, er kan voor een studie gekozen worden,

maar de werkgelegenheid die nodig is voor een baan in de gekozen sector, ligt niet in de handen van het individu. Daarom is deze open en flexibele houding vereist (De Bois-Reymond, 1992). Ofschoon er gepretendeerd wordt dat identiteit en het leven maakbaar zijn, zijn er dus wel degelijk beperkingen. De mogelijkheid een eigen levensverhaal te maken, en daarmee identiteit, vindt daarnaast plaats binnen de normatieve kaders van de sociale en culturele omgeving. Keuzevrijheid mag dan wel zijn toegenomen; “vaak bestaat keuzevrijheid uit het conformeren aan de door de media en commercie voorgehouden modellen” (Ganzevoort, 2006).

Tevens blijft de sociale achtergrond een rol spelen door middel van de “habitus”: “onze socialisatie en sociale ervaringen dragen bij aan het vormen van iemands acties, tendensen en voorkeursysteem” (Bourdieu, 1989, aangehaald in Doorn, de Koster, Verheul, 2007). Met andere woorden: de sociale achtergrond en de ervaringen die het individu opdoet hebben terdege invloed op de zijn/haar gedrag en voorkeuren. In hoeverre het individu daadwerkelijk vrij is keuzes te maken en hiermee een identiteit te vormen kan dus worden bevraagd.

1.2.3 Twintigers en identiteit

Zoals eerder vermeld kunnen de “twenties” bestempeld worden als een aparte levensfase (Atwood & Scholtz, 2008) en hoewel de adolescentie gekenmerkt wordt door identiteitsformatie, vindt deze formatie, in de hedendaagse samenleving, mogelijk meer plaats in deze fase van het leven. Arnett noemt deze leeftijdscategorie “Emerging Adults” (Arnett, 2000). Ook onderzoek wijst op deze ontwikkeling. Zo blijkt identiteit zelden verworven te zijn aan het eind van de middelbare school (Montemayor, Brown & Adams; Waterman, 1982 aangehaald in Arnett, 2000) en blijkt het proces van identiteitsvorming door te gaan in de late adolescentie, maar ook in de “twenties”. Arnett (2000) betoogt dat juist de “Emerging Adults” exploreren met verschillende identiteiten. Hiertoe zouden zij de mogelijkheid krijgen doordat deze levensperiode enerzijds gekenmerkt wordt door een grote mate van zelfstandigheid en anderzijds door vrijheid. Twintigers hebben, onder andere door uitstel van het huwelijk en ouderschap, niet de verantwoordelijkheden die volwassenen hebben. Daarnaast zijn zij relatief onafhankelijk van sociale rollen en normatieve verwachtingen. In het leven van twintigers staat nog weinig vast, het leven kan nog vele richtingen opgaan en deze richtingen worden dan ook veelal geëxploreerd (Arnett, 2000)

Anderzijds wordt er gesteld dat het leven van de twintiger zich kenmerkt door keuzestress. De twintiger kan, door de grote hoeveelheid aan mogelijkheden, als het ware

door de bomen het bos niet meer kunnen zien (Atwood & Scholtz, 2008). Schwartz (2004, aangehaald in Arterian, 2007) stelt dat hoewel het hebben keuzemogelijkheden leidt tot tevredenheid en menselijke expressie, en te veelheid aan keuzemogelijkheden een averechts affect hebben. Immers het individu raakt overweldigd en is niet meer in staat de mogelijkheden te ordenen. Dit heeft een demotiverende werking en leidt tot depressie en gevoelens van spijt. In de “quarterlife crisis” wordt de twintiger overweldigd door instabiliteit, continue veranderingen, een overweldigende hoeveelheid aan keuzemogelijkheden en een gevoel van kwetsbaarheid (Robbins & Wilner, 2001, aangehaald in Thorspecken in Kapalka, 2005). Gevoelens van angst, depressie en onzekerheid zijn het gevolg (Thorspecken in Kapalka, 2005).

Tevens speelt mee dat er voor deze nieuwe levensfase geen blauwdruk is. Hoewel er voor de adolescentie en de volwassenheid mogelijk normen zijn hoe het individu zich zou moeten gedragen, ontbreken deze in de Emerging Adulthood, waardoor het lastiger zou zijn te bepalen welke keuzes de juiste zijn (Atwood & Scholtz, 2008).

In het eerder genoemde artikel over de quarterlife crisis benadrukt ontwikkelingspsycholoog Breeuwsma (aangehaald in Linders, 2006) de rol van de opvoedingscultuur waarin deze twintigers zijn groot geworden. Ouders hechten grote waarde aan vrijheid en het maken van eigen keuzes. Daarbij spelen zij voornamelijk een begeleidende, adviserende rol bij de volwassenwording van kinderen, waarbij wordt benadrukt dat “je moet doen wat je leuk vindt”. *“De norm is dus dat je moet doen wat je leuk vindt. De studiekeuze, de eisen aan een baan en het verlanglijstje van de ideale partner worden daarop gebaseerd. Dat strookt lang niet altijd met wat de realiteit te bieden heeft. En dat levert keuzestress op”* (Linders, 2006). Er is dus sprake van een discrepantie tussen het geloof in het maakbare leven en de realiteit.

Hoewel Arnett (2007) deze identiteitscrisis erkent, stelt dat twintigers veelal zeer tevreden zijn met zichzelf en het leven. Ook blijkt uit een Nederlands onderzoek naar keuzestress betreffende alledaagse beslissingen dat twintigers allerlei strategieën hebben – zoals het vermijden van keuzes of het inwinnen van advies bij de sociale omgeving – om keuzestress te voorkomen. Daarnaast zijn er keuzes, zoals de keuze voor een bepaalde vakantie, die zij relateren aan hun identiteit. Bij het maken van dergelijke keuzes ondervinden zij geen problemen, omdat zij duidelijk weten wie ze zijn en vertrouwen op de eigen authenticiteit (Doorn, de Koster, Verheul, 2007).

1.2.4 Conclusie

Uit deze theoretische beschouwing blijkt de het proces van modernisering zowel invloed heeft uitgeoefend op het alledaagse leven als op identiteit. Sociale relaties zijn veranderd en identiteit is geworden tot een construct. Immers, het individu zou de vrijheid hebben een identiteit te formeren. Echter, hierbij kunnen vraagtekens worden geplaatst. Zo zou de sociale omgeving nog wel degelijk een rol spelen en zou ook een begrip als habitus een bepalende werking kunnen hebben. Hoewel identiteitsformatie voorheen mogelijk meer in de adolescentie plaatsvond, lijken twintigers in de hedendaagse maatschappij veel vrijheden te hebben te experimenteren met verschillende identiteitsstijlen. Echter de grote hoeveelheid aan mogelijkheden zou gepaard kunnen gaan met keuzestress.

2 Probleemstelling

2.1 Doelstelling

De doelstelling van het onderzoek is het in kaart brengen van de manier waarop hoogopgeleide twintigers keuzevrijheid dan wel keuzedwang ervaren. Hoewel er enerzijds gepropagandeerd wordt dat het individu in staat is en de vrijheid kent zijn eigen identiteit te formeren, zou anderzijds gesteld kunnen worden dat deze vrijheid gepaard gaat met dwang. Daarbij kan de vraag worden gesteld in hoeverre het individu daadwerkelijk in staat is de eigen identiteit te construeren, gezien de mogelijke beperkingen die in het Theoretisch Kader worden genoemd. Tevens is het de vraag in hoeverre het individu zich daadwerkelijk vrij voelt en deze vrijheid ook daadwerkelijk gebruikt. Deze gevoelens van keuzevrijheid en keuzedwang, wat betreft identiteits-gerelateerde keuzes, worden in dit onderzoek toegepast op twintigers. Zoals in de literatuur beschreven staat kan deze levensperiode als een aparte levensfase worden bestempeld (Robbins 2004; Robbins & Wilner 2001 aangehaald in Atwood, Scholtz, 2008). Twintigers vormen een interessante casus voor een onderzoek naar identiteits-gerelateerde keuzes vanwege het feit dat twintigers, zoals Arnett beschrijft, de ruimte hebben om met diverse identiteiten te experimenteren, de toekomst nog niet vastligt en deze groep de mogelijkheid heeft keuzes te maken wat betreft de toekomst (Arnett, 2000). Enerzijds beschrijft de literatuur dat deze fase gepaard zou kunnen gaan met crisis en keuzestress (Thorspecken in Kapalka, 2005), anderzijds wijzen onderzoeken uit dat twintigers juist zeer tevreden en optimistisch zijn wat betreft zichzelf en het leven (Arnett, 2007). Overigens moet ook de mogelijkheid open gelaten worden dat twintigers nauwelijks keuzes maken betreft identiteit (Côté, 1996) en dat het niet aangaan van bindingen mogelijk een vorm is van hoog-moderne identiteit.

2.2 Vraagstelling

In dit onderzoek is gekeken naar de wijze waarop hoogopgeleide twintigers het maken van identiteits-gerelateerde keuzes ervaren en hoe zij hier mee omgaan. De centrale onderzoeksvraag van dit onderzoek luidt dan ook als volgt: *Op welke wijze ervaren hoogopgeleide twintigers keuzevrijheid dan wel keuzedwang bij het maken van identiteits-gerelateerde keuzes?*

Identiteits-gerelateerde keuzes zijn keuzes in dit onderzoek wat betreft 1) de studie en daaraan gerelateerde toekomstbeelden en 2) vrije tijd en intieme relaties. Dit zijn domeinen waarop bindingen, die individuen aangaan, onder andere betrekking kunnen hebben

(Bosma, 1985, 1986, 1989 aangehaald in Verhofstadt – Denève, 1991). Ook noemt Arnett (2000) onder andere de domeinen werk en liefde als domeinen waarbinnen twintigers exploreren.

De centrale vraag zal door middel van vijf deelvragen worden beantwoord. De eerste deelvraag is: *In hoeverre ervaren jongeren keuzevrijheid?* In deze deelvraag wordt gekeken in hoeverre twintigers het idee hebben zelf keuzes te moeten maken, een veelheid aan mogelijkheden hebben, alternatieve keuzemogelijkheden zien en gemaakte keuzes toetsen en waar nodig herzien.

Deelvraag 2 luidt: *In hoeverre ervaren twintigers keuzedwang?* Hoewel keuzedwang het antoniem lijkt te zijn van keuzevrijheid, kan keuzedwang beter als een gevolg worden gezien. Immers, het feit dat het individu de vrijheid kent op eigen wijze keuzes te maken en er geen keuzes voor hem/haar worden gemaakt, leidt tot een situatie waarin het individu in feite gedwongen wordt keuzes te maken. Er is dus sprake van een paradoxale verhouding tussen beide begrippen. In deze deelvraag wordt gekeken in hoeverre twintigers zich gedwongen voelen keuzes te maken en in hoeverre zij het gevoel hebben zich te moeten verantwoorden voor gemaakte en niet-gemaakte keuzes.

Deelvraag 3 is: *Op welke wijze maken twintigers keuzes?* Deze deelvraag onderzoekt welke strategieën twintigers hanteren bij het maken van identiteit-gerelateerde keuzes. Deelvraag 4 luidt: *In hoeverre maken twintigers (definitieve) keuzes?* Maken twintigers überhaupt keuzes en hoeverre zien zij deze als vaststaand? Of is er sprake van een flexibele identiteit waarbij bindingen niet definitief zijn, maar veranderen met de dynamiek van de maatschappij?

De laatste deelvraag onderzoekt keuzestress: *In hoeverre ervaren twintigers keuze stress bij het maken van keuzes?* Ook keuzestress kan als een gevolg van keuzevrijheid worden gezien. Het begrip wordt op de volgende wijze gedefinieerd: tegen het maken van keuzes opzien, keuzes maken ervaren als vervelend, het maken van keuzes leidt tot een gevoel van ontevredenheid, na het maken van keuzes worden gevoelens als spijt en bezorgdheid ervaren (Doorn, de Koster, Verheul, 2007).

2.3 Wetenschappelijke en maatschappelijk relevantie

Vanwege de geringe kennis rondom de quarterlife crisis, maar ook rondom twintigers in het algemeen (Thorspecken in Kalpalka, 2005) zal het onderzoek een relevante bijdrage kunnen leveren aan de wetenschappelijke kennis betreffende het leven van deze groep. Tevens stellen Doorn, de Koster en Verheul (2007) dat onderzoek naar meer fundamentele zaken als relaties,

werk, kinderen en religiositeit gewenst is, omdat “kiezen om niet te kiezen” – de strategie die gehanteerd wordt bij het maken van alledaagse beslissingen – bij dergelijke keuzes mogelijk niet opgaat (Doorn, de Koster, Verheul, 2007:408). Dit onderzoek zal om deze reden een bijdrage leveren aan het bestaande gebrek aan kennis omtrent dit onderwerp.

Daarnaast levert het onderzoek mogelijk een maatschappelijke bijdrage vanwege het feit dat de het leven van twintigers veelal als zorgeloos wordt omschreven, waardoor een individu zich, bij het ervaren van een crisis, geïsoleerd kan voelen (Thorspecken in Kalpalka, 2005). Dit onderzoek hoopt een reëel schets te kunnen geven van het leven van twintigers. Een reëler beeld zou er toe kunnen leiden dat twintigers zich, bij een eventuele crisis, minder geïsoleerd zullen voelen. Echter, de mogelijkheid moet ook open worden gehouden dat deze levensfase onnodig geproblematiseerd wordt. Zo zou keuzevrijheid dan wel keuzedwang niet als problematisch hoeven te worden ervaren.

2.4 Ethische kwesties

Gedurende het onderzoek anonimiteit van de respondenten is gewaarborgd. Zeker gezien het zeer persoonlijke karakter van het te onderzoeken onderwerp staat dit hoog in het vaandel. Daarnaast ben ik mij bewust dat ik, gezien het feit dat ik deel uit maak van de onderzoekspopulatie, mogelijk niet geheel objectief ben. Mijn persoonlijke verwachting is dat twintigers daadwerkelijk een bepaalde mate van stress beleven bij het maken van deze keuzes. Desalniettemin mag deze verwachting de onderzoeksmethode niet beïnvloeden. Door het feit dat ik me bewust ben van mijn positie en mijn onderzoeksmethode kritisch benader, wordt mogelijke vertekening van de onderzoeksresultaten voorkomen. De gebruikte onderzoeksmethoden worden toegelicht onder het kopje “Methodiek”.

3 Methodiek

3.1 Interdisciplinariteit en meetniveau

In dit onderzoek naar identiteits-gerelateerde beslissingen – en daarmee naar identiteit – is gebruik gemaakt van een interdisciplinaire benadering: zowel perspectieven en inzichten vanuit de psychologie als perspectieven en inzichten vanuit de sociologie zijn gehanteerd en versmolten tot een nieuw geheel. Immers, in het onderzoek zijn begrippen uit zowel de psychologie (flexibele identiteit (committeren), keuzestress) als uit de sociologie (keuzevrijheid, keuzedwang) gebruikt. De wisselwerking tussen de begrippen uit beide disciplines leidt tot nieuwe inzichten. Daarnaast kan een begrip als identiteit per definitie als interdisciplinair worden beschouwd vanwege het feit dat het zowel om de subjectieve beleving van het individu gaat (psychologie) als de wijze waarop het individu verhoudt tot de sociale omgeving en de maatschappij (sociologie) (Côté, 2006). Daarnaast kan gesteld worden dat dit onderzoek zich richt op de implicaties van maatschappelijke, meer sociologische, ontwikkelingen voor het interdisciplinaire begrip identiteit. Hoewel het onderzoek zich afspeelt op microniveau, spelen fenomenen op macroniveau wel degelijk een rol.

3.2 Onderzoeksstrategie en design

Het onderzoek maakt gebruik van een kwalitatieve onderzoeksstrategie. Immers in dit onderzoek staat de subjectieve beleving centraal. Een dergelijke strategie biedt daarbij de mogelijkheid open te staan voor (onverwachte) data die na de dataverwerking is geïnterpreteerd.

Het onderzoek kan worden beschouwd als een “casestudy” vanwege het feit dat het onderzoek zich richt op een specifiek onderwerp, namelijk de keuzevrijheid dan wel keuzedwang wat betreft identiteits-gerelateerde keuzes, bij een specifieke onderzoekspopulatie, namelijk hoog opgeleide studenten.

3.3 Instrument

Om de antwoorden op de deelvragen te vergaren is gebruik gemaakt van diepte-interviews. Dit instrument kan als geschikt worden beschouwd vanwege de mogelijkheid die het biedt subjectieve beleving te ondervragen. De diepte-interviews zijn semigestructureerd: hoewel er enkele topics zijn waar naar gevraagd wordt, is er de ruimte om in te gaan op hetgeen er verteld wordt. De interviews zijn dus flexibel van aard. Tevens is gekozen voor zeer open

vragen, waarbij de respondent de mogelijkheid heeft deze op eigen wijze te interpreteren. Op deze manier wordt vertekening die door middel van de vraagstelling kan ontstaan, verkleind en heeft de respondent alle ruimte zijn/haar ervaringen te delen.

3.4 Respondenten(werving)

De onderzoekspopulatie van dit onderzoek bestaat uit hoog opgeleide twintigers. Voor dit onderzoek betekent dit dat de respondenten allen een universitaire opleiding volgen. Deze populatie is interessant vanwege de unieke positie die zij hebben: het zijn geen adolescenten meer, maar voldoen ook nog niet criteria die er aan volwassenen worden gesteld (Grossman, 2005 aangehaald in Atwood & Scholtz, 2008). Daarnaast hebben hoogopgeleide studenten waarschijnlijk relatief veel keuzemogelijkheden (Doorn, de Koster Verheul, 2007). Daarbij is ook gekeken naar de studierichting van de respondenten. Er is getracht uit alle studierichtingen (alfa, bèta, gamma en geneeskunde) even veel respondenten te werven, om mogelijke vertekening door de studierichting te voorkomen. Ook studeren de studenten aan verschillende universiteiten en wonen zij in verschillende steden. Ook dit zou enige vertekening kunnen voorkomen. Echter vermeld moet worden dat er geenszins sprake is van een vergelijkend onderzoek: er is getracht een algemeen beeld te schetsen van de wijze waarop de respondenten het maken van identiteits-gerelateerde keuzes ervaren. De respondenten die aan het onderzoek hebben meegewerkt worden meer uitgebreid beschreven onder het kopje *resultaten*.

Wat betreft de werving van de studenten is gebruik gemaakt van *convenience sampling*, waarbij beschikbare en toegankelijke respondenten zijn benaderd (Bryman, 2008). Hierbij is gekozen respondenten te benaderen die de onderzoeker zelf niet kent, vanwege het feit dat een vertrouwelijke band met respondenten vertekening tot gevolg kan hebben. Desalniettemin kan vermeld worden dat er in een geval wel degelijk sprake was van een persoonlijke relatie.

4 Resultaten

4.1 Inleiding

In het volgende stuk zullen de resultaten van het gedane onderzoek worden beschreven. Gezien de grote overlap tussen de deelvragen is gekozen is voor een weergave waarbij niet de deelvragen centraal staan maar de twee levensdomeinen: studie & daaraan gerelateerde toekomstbeelden en vrije tijd & intieme relaties. Hoewel de deelvragen wellicht niet expliciet zullen worden beantwoord, zal de beantwoording wel degelijk doorklinken in de wijze waarop de verworven data wordt geïnterpreteerd.

Maar eerst volgt een korte schets wat betreft de respondenten. Aan dit onderzoek hebben veertien respondenten meegewerkt. Deze respondenten doen allen een universitaire opleiding, zoals de methodiek al stelt. Daarnaast is getracht vertekening door het soort opleiding te voorkomen door respondenten uit verschillende richtingen te interviewen. Zo zijn er drie geneeskunde-studenten geïnterviewd, drie alfa-studenten, vier bèta-studenten en als laatst vier gamma-studenten. De respondenten zijn allen begin twintig en zitten veelal in hun derde studie jaar. De resultaten zijn door middel van citaten geïllustreerd. De citaten zijn voorzien zijn van pseudoniem en relevante achtergrondinformatie betreffende de respondent. Deze gegevens bieden de lezer enige context en geven de mogelijkheid verbanden tussen bepaalde uitspraken te leggen. Daarnaast is het van belang te vermelden dat de respondenten ,op een respondent na, allen van autochtone afkomst zijn. Deze resultaten wat betreft deze respondent, die een Chinese achtergrond heeft, kennen dan ook veelal andere nuances dan de overige de resultaten van de overige respondenten.

4.2 Studiekeuze en daaraan gerelateerde toekomstbeelden

4.2.1 Leuk-factor en structurele beperkingen

Allereerst zal de motivatie van de studenten voor een bepaalde studie te kiezen worden besproken. Zeer vaak wordt de studiekeuze gemaakt op basis van de “leuk-factor.” Hierbij wordt gekozen voor een studie die leuk wordt gevonden. De favoriete vakken uit de middelbare schooltijd kunnen hierbij als inspiratiebron worden gebruikt. Hoewel dit voor zich lijkt te spreken kunnen hier nuances in worden aangebracht: enerzijds vertaalt de “leuk-factor” zich in een situatie waarbij de respondent een studie “ontdekt” en zeer enthousiast is, anderzijds kan zij ook inhouden dat de gekozen studie het best past bij de wensen van de respondent. Jaap (4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 22) stelt “*Je moet iets doen wat je leuk vindt, omdat je anders de rest van je leven ongelukkig bent.*”

Naast het feit dat een studie als leuk moet kunnen worden beschouwd, vindt een groot deel van de respondenten dat een studie ook bij zijn/haar kwaliteiten moet passen. Een van de respondenten zegt hierover het volgende: “*Ik denk dat het niet alleen belangrijk is dat je iets kiest wat je ligt, iets wat je leuk vindt, maar ook iets waar je goed in bent*” (Christiaan, 2de jaar, Faculteit der Medische Wetenschappen, 20). Ook andere respondenten geven aan het belangrijk te vinden dat de eigen “capaciteiten” worden “benut”. Er kan dus worden gesteld dat de keuze voor een bepaalde studie op het eerste oog wordt bepaald door identiteits-gerelateerde factoren: een studie lijkt bij het individu te passen, het zij door de interesses van de respondent, het zij door zijn/haar kwaliteiten. Mogelijk wijzen deze resultaten op een grote mate van keuzevrijheid. Immers, het individu lijkt op eigen wijze te kiezen voor een studie die bij hem/haar past.

Anderzijds kunnen er vraagtekens worden geplaatst bij de vrijheid die twintigers zouden hebben. Zo blijken er gedurende de diepte-interviews heel wat factoren te zijn die deze vrijheid mogelijk inperken. Tevens kunnen er, door een gebrek aan kennis, vraagtekens worden geplaatst bij de mate waarin twintigers daadwerkelijk in staat zijn een studie te kiezen die hen ligt. Respondenten geven aan het maken van een studiekeuze als lastig te ervaren door het feit dat zij niet weten wat een specifieke studie, of studeren in het algemeen, inhoudt. De studiekeuze wordt dan ook vaak gemaakt op basis van een vaag beeld dat respondenten hebben van een bepaalde studie of een bepaald toekomstbeeld dat hiermee gepaard gaat, zonder de werkelijke inhoud van een studie in te kunnen schatten. Een van de respondenten uit, om deze reden, haar kritiek op de begeleiding die zij heeft gekregen vanuit de middelbare school en stelt dat studenten die niet weten wat ze willen studeren worden geconfronteerd met een “overschot” aan studies die op elkaar lijken. Zij beschouwt haar studie als een “gelukje”

(Tamara, 4de jaar, Faculteit der Economie en Bedrijfskunde, 22). De mogelijkheid op adequate wijze een studiekeuze te maken lijkt hiermee in het geding.

Tevens zijn er meer structurele factoren die een vrijheids-beperkende uitwerking kunnen hebben. Zo beperkt het lotingssysteem bij geneeskunde de mogelijkheden en dwingt het respondenten die deze studie willen doen, na te denken over alternatieve keuze. Opvallend is echter dat deze keuze in alle gevallen redelijk eenvoudig lijkt te zijn. Mogelijk speelt het korte tijdsbestek, waarin de keuze moet worden gemaakt, hierbij een rol.

Een andere structurele factor die van invloed is op de omgang met en beleving van de studiekeuze is de mate waarin de overheid studeren financiert. Zo geeft een Martin (3de jaar Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) aan het idee te hebben in een keer de juiste studiekeuze te moeten maken vanwege het feit dat een verkeerde keuze hem veel geld zou gaan kosten. Deze structurele factor zou veelal de druk kunnen verhogen de juiste keuze te maken en de mate van reflexiviteit, het toetsen en zo nodig herzien van beslissingen, wordt hierdoor minder. Anderzijds kan dit gerelativeerd worden: vrijwel alle respondenten vinden de studie die ze doen leuk en de respondenten waarbij de studie niet overeenkwam met de verwachtingen, zijn wel degelijk gestopt.

4.2.2 Internalisering en sociale druk

Hoewel er veelal voor een studie wordt gekozen die als leuk wordt beschouwd, lijken drie respondenten de eigen interesse voor een bepaalde studie te relativeren door te stellen dat deze wellicht is ontstaan onder invloed van de sociale omgeving. Zo geeft een respondent aan “geïndoctrineerd” te zijn door zijn vader met “hoe mooi geschiedenis is” (Jurian, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 21). Respondenten geven hierbij aan dat het lastig is te bepalen of een dergelijke interesse uit henzelf komt of door de sociale omgeving is ontstaan. Hoewel twintigers dus vrij lijken in het maken van een studiekeuze is de sociale achtergrond mogelijk wel degelijk van invloed door *internalisering*; interesses vanuit bijvoorbeeld de ouders zijn door de respondenten overgenomen. Opvallend is ook de noodzaak die veel respondenten ervaren te kiezen voor universitair onderwijs. Zo geven respondenten aan het “zonde van de capaciteiten” te vinden voor een ander soort opleiding te kiezen, of de keuze voor dit type onderwijs als een vanzelfsprekendheid te zien. Ook zijn er vormen van druk te herkennen, waarbij niet alleen de respondent voorkeur heeft voor een universitaire opleiding, maar ook de sociale omgeving. Zo stelt een respondent dat haar docenten expliciet de voorkeur gaven aan een universitaire opleiding en weer een ander stelt dat zijn ouders een HBO opleiding “onacceptabel” hadden gevonden. Hierover zegt hij, Jurian (4de jaar, Faculteit

der Geesteswetenschappen, 21), het volgende: *“Je vindt op een gegeven moment ook dat een universitaire opleiding de enige optie is.”* Internalisering van opvattingen speelt weer een rol. Opvallend is ook de rationalisering die hierbij waar te nemen is. Zo stelt een respondent dat een bepaalde HBO opleiding *“meer is “* wat zij zou willen, maar dat de universiteit *“beter bij haar past”* (Lara, 3de jaar, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, 20). Sarah (2de jaar, Faculteit der Medische Wetenschappen, 21) vat het mogelijk samen door te stellen dat *“je vrij bent”* in het kiezen van een studie, maar dat er wel sprake is van een *“verwachtingspatroon.”* Zij geeft aan dat je druk zou kunnen ervaren wanneer je hier tegen in zou gaan.

Een andere opvallend verschijnsel is het feit dat enkele respondenten aangeven niet voor de studie die zij hadden willen doen, te hebben gekozen vanwege het feit dat zij verwachtten niet aan de vereisten te kunnen voldoen. Imke (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 22) noemt bijvoorbeeld in haar eerste jaar gezondheidswetenschappen te hebben gestudeerd, omdat zij niet aan het beeld zou voldoen dat zij had van rechters en advocaten: ze zou te verlegen zijn. Ook Lara (3de jaar, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, 20) stelt niet voor journalistiek te hebben gekozen omdat zij zichzelf niet creatief genoeg achtte. Verhalen schrijven kan zij naar haar mening beter blijven doen als hobby. Op deze wijze zou de noodzaak voor een studie te kiezen die bij de eigen kwaliteiten past ook kunnen functioneren als een beperkende kracht.

4.2.3 Reflexiviteit

Hoewel er geconcludeerd kan worden dat er factoren zijn die keuzevrijheid mogelijk beperken, geven vrijwel alle respondenten aan dat zij hun studie leuk vinden. Van spijt is dus geen sprake. Respondenten waarbij de verwachtingen wat betreft de studie niet overeenkwamen met de ervaringen zijn, zoals eerder vermeld, veelal gestopt met de gekozen studie. Zij lijken daarbij zeker van de zaak. Zo vertelt Sietske (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21): *“Het ging niet meer.”* Imke (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 22) geeft aan gestopt te zijn met de studie, omdat zij zeker wist dat ze rechten wilde studeren. Anders had ze het *“zonde van het jaar”* gevonden. Hieruit blijkt dat het stoppen met de studie geen impulsieve beslissing is en dat een bepaalde mate van zekerheid mogelijk als vereiste kan worden gezien. Bijna alle respondenten wier ervaringen wat betreft de studie niet overeenkwamen met de verwachtingen, en daarom zijn gestopt met de studie, beschrijven in de interviews, zonder dat hiernaar gevraagd werd, het moment de beslissing te stoppen met de studie kenbaar te maken aan de ouders. Imke (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 22)

vertelt: *“Ik vond het een beetje eng het aan mijn ouders te vertellen, het is toch een beetje jammer dat je een jaar voor niets hebt gedaan.”* Sietske (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21) vertelt bij haar tweede studie extra goed te hebben gestudeerd: *“Even laten zien dat ik mijn best doe, zij betalen wel mijn studie.”* Mogelijk kan er gesteld worden dat de respondenten zich in zekere zin verantwoordten ten opzichte van de ouders, niet allerm minst vanwege de financiële bijdrage die de ouders leveren aan de studie.

Dit is echter niet de enige rol die ouders spelen bij het keuzep proces omtrent de studie. Hoewel door een respondent wordt benadrukt dat de ouders slechts een begeleidende en stimulerende rol hebben gespeeld en vrijheid gaven, oefenen ouders in vele andere gevallen wel degelijk invloed uit op het keuzep proces van hun kinderen: zowel impliciet als expliciet. Mei-Lan (1ste jaar, Faculteit der Economie en Bedrijfskunde, 20) vertelt: *Ik heb er niet bewust over nagedacht dat.. misschien speelt mee dat er in familie minder mensen geneeskunde, scheikunde en natuurkunde studeren. Op de middelbare school mocht ik eigenlijk gewoon zelf de profielkeuze maken, dat vonden ze niet heel erg, maar naar de unie toe vonden ze het niet fijn als ik bijvoorbeeld psychologie zou gaan studeren.”* Echter, vermeld moet worden dat dit niet representatief is voor de andere respondenten. Hoewel Mei-Lan aangeeft tegen haar ouders in te zijn gegaan wanneer zij beslist een studie als psychologie had willen gaan studeren, zal de houding van haar ouders wel degelijk van invloed zijn geweest op haar studiekeuze. Een ander voorbeeld is te vinden in een moeder die aanstuurt op een studiekeuzetest en vervolgens de uitslag van de test propageert bij haar dochter. Sietske (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21) geeft aan dat zij, hoewel zij haar studiekeuze als haar eigen keuze ziet, zich heeft laten beïnvloeden: *“op een gegeven moment dacht ik ook dat die studie beter was.”* Andere druk van ouders is mogelijk te herkennen in uitspraken als *“ze vonden het goed dat ik een tussenjaar nam, omdat ze wisten dat ik wel zou gaan studeren.”* Hoewel deze respondent, Tamara (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) waarschijnlijk geen directe bemoeienis van haar ouders heeft ervaren bij het maken van de studiekeuze, is mogelijk uit een dergelijke uitspraak af te leiden dat haar ouders terdege verwachtingen hadden ten aanzien van haar toekomst. Mogelijk hebben deze invloed uitgeoefend op het keuzep proces. Hoewel de respondenten mogelijk enerzijds redelijk vrij worden gelaten door ouders bij het maken van de studiekeuze, zijn er wel degelijk verschillende manieren waarop ouders, onbewust of bewust, invloed uitoefenen.

4.2.4 Strategieën en beleving

Hoewel vrijwel alle respondenten de gekozen studie als leuk beschouwen geven enkele respondenten aan te blijven twijfelen. Zo geeft een respondent *“in het idee moet worden gedrukt: eeuwig twijfelen heeft geen zin, het idee zal moeten groeien”* (Mei-Lan, 1ste jaar Faculteit der Economie en Bedrijfskunde, 20). Blijkbaar moeten gevoelens van twijfel worden onderdrukt. Het feit dat haar ouders de gekozen studie als geschikt achten speelt een belangrijke rol. Gesteld wordt dat de studie een goede basis zal zijn voor een verdere carrière, al zal er altijd iets blijven *“knagen.”*

Opvallend is het feit dat enkele respondenten aangeven dat zij, na een periode van hevige twijfel een beslissing maken en er dan *“voor gaan”*. Fleur (3de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 21) vertelt: *“Ik ben een twijfelaar, maar als ik een keuze maak ben ik er zeker van, dan ga ik er voor.”* Ook Martin (3de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) geeft aan het lastig te vinden *“grotere beslissingen”* te maken die *“invloed hebben op wie je bent.”* Hij blijft twijfelen, maar heeft zichzelf geleerd zich *“er over heen te zetten”* en *“bij twijfel te doen.”* Een respondent stelt dat het hem in het algemeen help te *“bluffen”*: *“doe alsof je weet wat je wilt, dan ga je dat van zelf geloven”* (Jurian, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 21). Weer blijkt twijfelen niet als zinvol te worden ervaren.

Opvallend is het feit dat vele respondenten de studiekeuze maken door middel van het maken van *“lijstjes.”* Op deze lijstjes worden verschillende mogelijkheden opgeschreven en tegenover elkaar afgewogen. Studies die niet aan de wensen voldoen worden vervolgens *“afgestreept”*. Het feit dat de respondenten deze strategie gebruiken bij het maken van de studiekeuze wijst mogelijk op het feit dat zij deze beslissing zeer serieus nemen. De studiekeuze is geen sprong in het diepe, maar alle voor- en nadelen worden zorgvuldig tegenover elkaar afgewogen.

Daarbij kan worden genoemd dat enkele respondenten naast de studie van hun keuze ook beschikken over een *“back-up”* plan. Op deze wijze creëren zij mogelijkheden die ingeschakeld kunnen worden indien de gekozen studie tegenvalt. Een andere wijze waarop meerdere mogelijkheden worden opgelaten is het kiezen voor een brede studie. Meerdere respondenten geven aan de voorkeur te hebben voor een dergelijke studie. Martin (3de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) geeft om deze reden aan dat het idee van een master, die specifiek is, hem om deze reden beangstigt. Het open houden van diverse mogelijkheden wijst mogelijk op een meer flexibele houding met betrekking tot de studie en het verdere werklevens. Hoewel de respondenten slechts voor een studie kunnen

kiezen en zich hieraan committeren – de meeste respondenten zullen zeer waarschijnlijk de studie afmaken – creëren zij door deze strategie meerdere mogelijkheden. Respondenten geven dan ook aan het als prettig te ervaren dat de toekomst nog enigszins open ligt: *“Ik kan alles nog doen wat ik wil in mijn leven en dat idee vind ik heel fijn.”* (Jurian, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 21) Jasper (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 21) vertelt het als lastig te ervaren dat je slechts voor één ding studeert: *“Je studeert voor één vak, je studeert niet om allemaal verschillende dingen doen ofzo, terwijl ik verschillende dingen wil doen.”*

Hoewel er gesteld kan worden dat vele respondenten zich liever niet committeren aan een specifiek werk-gerelateerd toekomstbeeld, lijken de meeste respondenten de studiekeuze wel degelijk te ervaren als een toekomstgerichte-beslissing. Vele respondenten maken de keuze voor een bepaalde studie met het oog op de toekomst. Ook wordt de kans op een baan een enkele keer genoemd als motivatie voor de keuze: *“De vakken zelf vind ik eigenlijk niet zo leuk, maar ik houd elke keer voor ogen wat je er mee kan worden en die banen lijken me heel erg leuk”* (Sietske, 3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21). Anderzijds geven meerdere respondenten aan dat de mening ten aanzien van de toekomst nog kan veranderen. Na het vertellen van haar verwachtingen en dromen – ze wil een paar jaar in het buitenland gaan werken – stelt Tamara (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) dan ook het volgende: *“Het zou me ook niet verbazen als ik er over een paar jaar anders over denk.”* Ook wordt de invloed die het individu heeft op de toekomst wat betreft het werkleven door verschillende respondenten gerelativeerd. Naast hard werken zou toeval ook een rol spelen. Zo stelt Tamara (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22) enerzijds dat je alles kan worden wat je wilt, anderzijds nuanceert zij dit door te stellen dat niet iedereen die haar studie doet veel geld gaat verdienen, ook al heerst dat beeld wel. Tevens wordt meerdere keren het belang van het doen van *“studie-gerelateerde activiteiten”* genoemd bij het vinden van een baan en de mogelijke druk die dit oplevert. Zo vertelt Imke (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21) dat zij heeft besloten een stage te gaan doen: niet voor haar zelf, maar voor de mensen om haar heen. Daarbij zegt ze: *“Iedereen doet het, dus moet ik het ook maar doen. Anders heb je weer een minpuntje.”* Klaarblijkelijk ervaart zij druk een stage te doen om bij het vinden van werk te kunnen concurreren. Verwacht wordt dat werkgevers deze activiteiten van groot belang achten.

Het feit dat de studiekeuze veelal als toekomstgerichte-beslissing wordt beschouwd komt ook naar voren wanneer gevraagd wordt naar de wijze waarop respondenten het keuzemoment hebben ervaren. Respondenten geven veelal aan dit als *“leuk”* te hebben

ervaren. Zij vinden het prettig te bedenken wat zij in de toekomst gaan doen. Anderzijds wordt de studiekeuze als “*spannend*” bestempeld: “*je legt toch iets voor een groot deel van je leven vast*” (Christiaan, 2de jaar, Faculteit der Medische wetenschap, 20). Een enkeling beschouwd de studie keuze als “*moeilijk*” en stelt “*er gewoon niet uit te komen.*” De studiekeuze wordt opvallend genoeg dus veelal niet als stressvol ervaren. Echter het feit dat respondenten “*eeuwig twijfelen*” niet toelaten kan worden gezien als een strategie om keuzestress te voorkomen.

4.2.5 Conclusie

Concluderend kan genoemd worden dat respondenten mogelijk wel vrijheid ervaren bij het maken van de studiekeuze, maar dat er desalniettemin diverse factoren zijn die deze vrijheid beperken. Ook de invloed van ouders moet niet worden gebagatelliseerd. Dit is dan ook de reden dat er bij volledige vrijheid omtrent deze beslissing vraagtekens kunnen worden geplaatst. Daarnaast kan geconcludeerd keuzes omtrent de studie zeer bewust maken, het is geen impulsieve beslissing. Tevens kan gesteld worden dat de beslissing weliswaar regelmatig als een toekomstgerichte-gerelateerd worden gezien, maar dat strategieën worden gehanteerd om meerdere mogelijkheden open te laten. Als laatste kan gezegd worden dat respondenten de studiekeuze veelal niet ervaren als stressvol.

4.3 Vrije tijd en relaties

4.3.1 Inleiding

In het volgende gedeelte zullen de resultaten worden beschreven wat betreft de wijze waarop de respondenten keuzes met betrekking tot vrije tijd en intieme relaties ervaren. Onder intieme relaties worden in dit onderzoek verstaan: relaties met ouders, vrienden en liefdespartners. Hoewel ouders niet gekozen kunnen worden, kunnen er wel degelijk keuzes worden gemaakt ten aanzien van het contact met ouders.

4.3.2 Vrije tijd en vrijheid

Wat ten eerste opvalt ten aanzien van de wijze waarop de respondenten hun vrije tijd indelen is het feit dat verschillende respondenten aangeven een bepaalde druk te ervaren ten aanzien van het studentenleven. Zo vertelt Sietske (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21): *“Nu kan het nog, je hoeft met niemand rekening te houden, later heb je kinderen en een man. Ik ervaar dat wel als een druk, elke dag moet eigenlijk heel leuk zijn.”*. Lara (3de jaar, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, 21) geeft aan om deze reden voorheen moeite te hebben met het feit dat zij elk weekend naar huis gaat: *“Ik had het idee nu te moeten leven als student en alles uit mijn studententijd te moeten halen.”* Anderzijds worden er vraagtekens geplaatst bij het bestaande beeld rondom de studententijd. Zo stelt een Jaap (4de jaar, Geesteswetenschappen, 22) dat er naast het behalen van studiepunten *“ook nog wordt verwacht dat je een leuke tijd hebt.”* Dit zou nog wel mogelijk zijn, maar dan zou je wel veel geld moeten hebben, *“het liefst van je ouders.”* Deze werking van de noodzaak van financiële middelen komt ook in verhalen van andere respondenten naar voren: respondenten geven enerzijds aan vrij te zijn in het indelen van de vrije tijd, maar geven anderzijds ook aan genoodzaakt te zijn te werken.

Een ander punt dat meerdere respondenten aangeven is dat zij het soms lastig vinden keuzes te maken wat betreft vrije tijd vanwege de vele verschillende contacten die onderhouden moeten worden: *“Op zich ben ik heel vrij in de keuze die ik maak, maar ik voel me verplicht bepaalde dingen te doen voor anderen, niet dat ze het zeggen, maar ik voel het wel zo. Ik wil anderen niet teleurstellen”* (Martin, 3de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22). En ook Jasper (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 21) geeft aan het moeilijk te vinden eerlijk *“nee”* te zeggen. Hoewel er enerzijds gesteld wordt dat het studentenleven gekenmerkt zou moeten worden door een grote mate van vrijheid en het idee dat er met niemand rekening hoeft worden gehouden geven vele respondenten aan dat zij rekening (willen) houden met de sociale omgeving: *“Ik*

vind dat ik me moet verantwoorden ten opzichte van de mensen die belangrijk voor me zijn” (Esther, 3de jaar, Faculteit der Medische Wetenschappen, 22). Tevens wordt genoemd dat het soms lastig is *“twee levens”* te hebben: een bij je ouders en een in je studentenstad. Zo geeft een respondent aan voorheen rekening te houden met de wensen van haar vriendinnen van de middelbare school: *“Ik ging naar huis omdat ik vond dat het moest, nu doe ik waar ik zelf zin in heb”* (Esther, 3de, Faculteit der Medische Wetenschappen, 22). Hoewel de respondenten enerzijds mogelijk vrijheid ervaren bij het maken van keuzes rondom de vrije tijd en intieme relaties, kan er anderzijds gesteld worden dat er wel degelijk factoren zijn die deze vrijheid beperken en druk uitoefenen. Gesteld kan worden dat de respondenten bij het keuzes maken omtrent de vrije tijd wel degelijk rekening houden met de wensen van anderen. Een extreem voorbeeld schuilt in een respondent die het volgende vertelt: *“In mijn cultuur moet je veel voor je ouders terugdoen, je moet hard werken. Ik doe ook wel redelijk wat en ik luister eigenlijk altijd naar mijn ouders”* (Mei-lan, 1ste jaar, Faculteit der Economie en Bedrijfskunde, 20). Zij vertelt daarbij dat zij veel van haar vrije tijd besteedt aan het werken in het restaurant van haar ouders.

Tot slot kan er gesteld worden dat keuzes wat betreft het indelen van de vrije tijd weliswaar in specifieke situaties als lastig worden ervaren, maar dat er geen aanwijzingen zijn voor keuzestress. Mogelijk wordt het feit dat er keuzes moeten worden gemaakt ten aanzien van vrije tijd als vanzelfsprekend ervaren.

4.3.3 Vriendschappen

Hoewel nu mogelijk het beeld wordt geschetst dat respondenten de vrije tijd moeten verdelen over vele contacten, zijn er ook respondenten die aangeven een minder uitgebreid sociaal netwerk te hebben. Zij geven aan de voorkeur te geven aan *“kwaliteit”* boven *“kwantiteit”*: *“Je kent je vrienden beter, je weet wat je aan ze hebt”* (Fleur, 3de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 21). Anderzijds geven zij aan het feit dat zij minder mensen hebben om leuke dingen mee te doen soms als nadelig te ervaren. Mogelijk kan het stellen van kwaliteit boven kwantiteit worden gezien als een vorm van rationalisering.

Respondenten met een uitgebreider netwerk stellen het prettig te vinden veel verschillende mensen om zich heen te hebben: *“Ik heb zelf de behoefte aan een vaste groep nooit gehad, Ik houd van afwisseling”* (Tamara, 4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22). Echter, ook vele respondenten met een uitgebreider netwerk geven aan dat er sprake is van een kerngroep. Zij maken onderscheid tussen contacten die verder weg staan en hen ook minder goed kennen en contacten die zij als intiemer ervaren.

Deze intiemere contacten ervaren velen als blijvend. Hoewel dit door een van de respondenten wordt gerelativeerd: *“Ik verwacht dat ik met sommige mensen wel vrij lang contact zal blijven houden. Maar het is geen vaststaand ding”* (Jaap, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 22). Wellicht is het niet zo dat de vriendschappen als levenslang worden beschouwd, maar er is wel degelijk sprake van het feit dat de respondenten zich in een zekere mate committeren aan de intiemere vriendschappen.

Wat eveneens opvalt is de grote mate van bewustzijn, reflexiviteit, waarmee de respondenten omgaan met vriendschappen. Deze bewustheid kan diverse vormen aannemen. Zo zijn er respondenten die aangeven bewust te investeren in bepaalde vriendschappen. Ook wordt meerdere keren genoemd dat het studeren in een nieuwe stad heeft geleid tot een groter bewustzijn van het proces waarmee vriendschappen ontstaan en zich ontwikkelen. Tevens zijn er diverse respondenten die aangeven dat een vriendschap van twee kanten moet komen en dat het niet de *“moeite waard is”* wanneer beide partijen niet een gelijke inzet tonen. Eveneens stelt een respondent bewust mensen snel af te schrijven: *“Het klinkt heel raar, maar ik ga niet met mensen om waarvan ik denk dat ik daar niets mee heb. Ik ga daar niet langer dan vijf minuten mee praten, moeite in stoppen”* (Jurian, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 21). Hoewel er dus sprake is van een zekere mate van bewustheid waarmee er wel of niet geïnvesteerd wordt in een relatie geven vele respondenten aan dat vriendschappen spontaan ontstaan: *“Je hebt een klik of niet”* (Sarah, 2de jaar, Faculteit der Medische Wetenschappen, 21). Meerdere respondenten geven aan dat gelijksoortigheid hier een belangrijke rol bij speelt: *“Ik denk dat mensen elkaar gewoon aantrekken als je hetzelfde gedrag vertoont en er bijvoorbeeld hetzelfde uitziet”* (Imke, 3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 22). Vriendschappen zouden ontstaan doordat je je tot bepaalde *“types”* aangetrokken voelt.

Wat betreft de relatie die de respondenten hebben met de ouders kan gesteld worden dat, ondanks het feit dat alle respondenten in min of meerdere mate een zelfstandig leven leiden door het feit dat zij niet bij de ouders in huis wonen, ouders toch regelmatig een belangrijke rol spelen. Zo zijn er respondenten die expliciet aangeven de relatie met de ouders als belangrijk te beschouwen, rekening te houden met de wensen van de ouders en de mening van ouders te vragen bij het maken van bepaalde beslissingen. Meerdere respondenten geven aan het fijn te vinden in de buurt van hun ouders te wonen.

4.3.4 Liefdesrelaties

Wat betreft het vinden van een geschikte partner lijken verschillende respondenten dit redelijkerwijs rationeel te benaderen. Zo geeft Lara (3de jaar, Faculteit der Maatschappij- en Gedragwetenschappen, 21) expliciet aan dat zij beslissingen wat dit betreft niet intuïtief maakt. Een andere respondent geeft aan op zoek te zijn naar een “*degelijk*” meisje, dat hij “*aan zijn moeder zou kunnen voorstellen*” (Jurian, 4de jaar, Faculteit der Geesteswetenschappen, 21). Hij geeft hierbij aan niet meer te kunnen bepalen of dit zijn eigen smaak betreft of dat de wensen van zijn ouders een rol spelen. Mogelijk heeft hij de wensen van zijn ouders geïnternaliseerd waardoor hij gevoelsmatig op een bepaald type meisje valt. Een andere respondent, Fleur (4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 21), geeft juist aan dat de mening van haar ouders er niet toe doet. Zij maakt een bewuste keuze voor haar relatie maakt: dit is wat zij nu wil.

Hoewel er dus mogelijk een rationele component mee speelt bij het zoeken en vinden van een partner beschrijft een andere respondent haar relatiekeuze juist als “*niet weloverwogen*.” De relatie kwam op haar pad: “*Zoiets moet ook groeien*.” Bij het zoeken naar een partner lijkt een Sietske (3de jaar, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, 21) enige druk te ervaren door de “*setteldrang*” van haar vriendinnen. Ze heeft het gevoel daardoor zelf ook een relatie te moeten hebben en zou het vervelend vinden als enige vrijgezel te zijn in haar vriendengroep. Zij geeft aan nog niet te weten hoe haar leven er wat dat betreft later uit zal zien en hier af en toe over te “*tobben*.” Een andere respondent vindt het juist prettig dat wat dat betreft de toekomst open ligt: “*Ik wil niet nu al een plaatje hebben en daar naartoe werken. Ik ben heel erg benieuwd wat het leven gaat brengen en waar ik uiteindelijk terecht kom*” (Tamara, 4de jaar, Faculteit der Wiskunde en Natuurwetenschappen, 22).

Een andere respondent verwacht dat vele twintigers zich te jong voelen voor een vaste relatie en zichzelf nog niet “*klaar*” achten voor deze stap. Enkele respondenten met een relatie geven ook aan dat het idee een relatie voor de rest van je leven te hebben “*beangstigend*”. Ook leeftijd en het idee “*te moeten genieten van het jong-zijn*” speelt hierin een rol. Esther (3de jaar, Faculteit der Medische Wetenschappen, 22) geeft aan hier maar niet te veel over na te denken, aangezien ze er toch niet uit gaat komen en juist wil genieten van de voordelen die een vaste relatie bieden. Opvallend is een opmerking van een respondent waarin wordt beschreven dat er ook getracht wordt, met name door mannen, om als het ware “*van twee walletjes te eten*” en te streven naar enerzijds een “*vrij seksueel leven*” en anderzijds de geborgenheid van een vaste relatie willen ervaren.

Conclusie

Concluderend kan worden gesteld dat de vrijheid die het studentenleven zou moeten kenmerken in meerdere gevallen wordt ervaren als een druk. Daarbij worden er door de respondenten meerdere factoren benoemd die de vrijheid wat betreft vrije tijd beperken. Tevens blijken de meeste respondenten wel degelijk rekening te houden met de wensen van de sociale omgeving - zowel met vrienden als met ouders. Wat betreft de duurzaamheid van de relaties kan gesteld worden dat intiemere relaties als blijvend worden beschouwd. Blijkbaar committeren respondenten zich aan deze contacten. Verder kan genoemd worden dat respondenten bewust investeren of niet investeren in sociale contacten. Anderzijds ontstaan vriendschappen op de “automatische piloot” en hebben de respondenten niet het idee hierin bewuste beslissingen te maken. Ook wat betreft keuzes rondom vrije tijd en vriendschappen zijn er geen aanwijzingen dat respondenten veel stress ervaren, hoewel beslissingen rondom vrije tijd een enkele keer in specifiekere gevallen wel als lastig wordt beschouwd.

Conclusie en discussie

Door het houden van diepte-interviews is de volgende vraag onderzocht: Hoe ervaren twintigers keuzevrijheid dan wel keuzedwang bij het maken van identiteits-gerelateerde beslissingen? Deze hoofdvraag is toegepast op twee verschillende identiteits-gerelateerde domeinen namelijk, studiekeuze & en daaraan gerelateerde toekomstbeelden en vrije tijd & intieme relaties. Daarbij zijn de volgende deelvragen gebruikt: 1) In hoeverre ervaren hoogopgeleide twintigers keuzevrijheid?, 2) In hoeverre ervaren zij keuzedwang?, 3) Hoe maken zij identiteits-gerelateerde keuzes?, 4) In hoeverre is er sprake van een flexibele identiteit? en 5) In hoeverre gaat het maken van deze keuzes gepaard met keuzestress? In het volgende stuk zal de centrale vraag van het onderzoek worden beantwoord.

“De norm is dat je moet doen wat je leuk vindt”, zo stelt ontwikkelingspsycholoog Breeuwsma, *“echter”*, zo gaat hij verder *“dit strookt lang niet altijd met wat de werkelijkheid te bieden heeft en dat levert keuzestress op”* (Linders, 2006). Hoewel als kritiek op het gebruik van dit artikel gesteld kan worden dat het artikel niet actueel is, blijkt, op grond van de resultaten, dat de noodzaak iets te kiezen wat “leuk” is wel degelijk een rol speelt. Respondenten (willen) kiezen voor iets wat bij hen past, bij de interesses, bij de kwaliteiten of bij de persoon an sich. Echter uit het onderzoek blijkt dat respondent zich wel degelijk bewust zijn van het feit dat de realiteit niet altijd overeenkomt met dromen en verwachtingen. Zo worden factoren als toeval, geldgebrek, het lotingssysteem en de wijze waarop de studie gefinancierd wordt genoemd als beperkende factoren, die zowel invloed uitoefenen op keuzes wat betreft studie en daaraan gerelateerde toekomstbeelden, als op keuzes wat betreft vrije tijd en intieme relaties. Ook blijken er vele factoren te zijn die keuzes wat betreft deze domeinen beïnvloeden en daarmee de keuzevrijheid mogelijk beperken. Zo wordt bij het maken van deze keuzes zowel externe als interne druk ervaren. Immers, respondenten geven aan dat sociale verwachtingen een rol spelen. Op deze wijze komt het werk van Arnett (2000), waarin hij de levensfase van de twintiger beschrijft als een fase die gekenmerkt wordt door veel vrijheden en weinig verplichtingen, in een ander licht te staan door het feit dat respondenten dit beeld ervaren als druk. Daarnaast stellen zij, zoals eerder genoemd, dat er beperkingen zijn aan deze vrijheden. Interne vormen van druk die de keuzevrijheid beïnvloeden zijn bijvoorbeeld twijfel in het eigen kunnen en angst om anderen teleur te stellen. Daarbij speelt een begrip als *Habitus* – “het feit dat onze socialisatie en sociale ervaringen bijdragen aan het vormen van iemands acties, tendensen en voorkeursysteem” (Bourdieu, 1989, aangehaald in Doorn, de Koster, Verheul, 2007) – een rol. Enkele respondenten geven dit zelfs expliciet aan.

Door middel van dit begrip is het mogelijk het feit dat respondenten een studie of vrienden “kiezen” die bij hen passen te relativiseren. Immers, voorkeuren die de keuzes van de respondenten bepalen, zijn mogelijk ontstaan door de sociale achtergrond.

Om deze reden kunnen de implicaties die het moderniseringsproces, in het werk van Giddens (Ritzer, 2011), hebben gehad voor identiteit, worden bevraagd. Immers, Giddens stelt dat de identiteit van het individu niet meer gedefinieerd wordt door de sociale omgeving, maar dat hij/zij in staat is op eigen wijze een identiteit te construeren. Het lijkt dan ook nodig bij dit idee vraagtekens te plaatsen.

Echter de uitspraak van Breeuwsma (Linders, 2006) waarin hij stelt dat het feit dat beperkingen leiden tot keuzestress lijkt niet overeen te komen met de resultaten. Deze resultaten nuanceren eveneens theorieën omtrent de Quarterlife crisis, waarin wordt gesteld dat de twintiger overweldigd wordt door een grote instabiliteit en de vele keuzemogelijkheden (Atwood & Scholtz, 2008). Immers, hoewel er respondenten en specifieke situaties zijn waarin het maken van een keuze wel als “moeilijk” bestempeld wordt, ervaren de meeste respondenten het maken van keuzes als “leuk”. Hoewel de mogelijkheid open gelaten moet worden dat keuzestress zich wellicht op een meer onbewust niveau afspeelt of moeilijk bespreekbaar is, lijken respondenten strategieën te hebben gevonden om met keuzes en beperkingen om te gaan. Zo geven respondenten aan het niet nuttig te vinden eeuwig te twifelen en om deze reden voor een beslissing te gaan. Op deze wijze zou keuzestress kunnen worden vermeden. Daarnaast beschikken enkele respondenten bij het maken van de studiekeuze over een “back-up plan”, dit zou het maken van een dergelijke keuze kunnen vereenvoudigen. Eveneens geven respondenten regelmatig aan bewust te hebben gekozen voor een brede studie. Op deze wijze houden zij vele mogelijkheden open. Mogelijk kan dit geïnterpreteerd worden als een alternatieve vorm van “kiezen om niet te kiezen”, de strategie die twintigers bleken te hanteren bij het maken van alledaagse beslissingen (Doorn, de Koster, Verheul, 2007). Anderzijds lijken respondenten zich wel degelijk te committeren aan de gemaakte keuze. Ook wat betreft vriendschappen kan gesteld worden dat de respondenten intiemere relaties beschouwen als duurzaam. Op de vraag of er bij de respondenten sprake is van een flexibele identiteit is dan ook geen eenduidig antwoord te geven. Respondenten lijken zich te committeren, maar hebben anderzijds mogelijkheden gevonden om de toekomst enigszins open te laten. Dit ervaren zij veelal dan ook als prettig. Opvallend is het feit dat de respondenten, zoals eerder genoemd, zich wel degelijk committeren aan intiemere relaties. Dit nuanceert het werk van Bauman (2003) waarin hij stelt dat de overgang van vaste moderniteit naar vloeibare moderniteit gepaard gaat met het feit dat de moderne mens slechts kortstondige

contacten aangaat. Hoewel de resultaten van het onderzoek hier tegen in lijken te gaan, moet ook de mogelijkheid worden opengehouden dat sociale wenselijkheid een rol heeft gespeeld. Zo zouden kortstondige vriendschappen taboe kunnen zijn. Bauman (2003) stelt daarnaast dat de moderne mens, in de wijze waarop hij/zij met relaties omgaat is verworden tot consument. Ook in het werk van Giddens (Ritzer, 2011) komt dit voor. De resultaten van dit onderzoek onderschrijven deze these mogelijk, door het feit dat respondenten erg bewust zijn in de hoeveelheid tijd en energie die zij in een relatie investeren. Wanneer een relatie meer lijkt te kosten dan op te leveren lijkt deze dan ook “niet de moeite waard.” Deze grote mate van reflexiviteit komt ook naar voren in de resultaten wat betreft de studiekeuze. Immers, bij het maken van deze keuze worden de voor- en nadelen nauwkeurig tegen elkaar afgewogen. De toename van reflexiviteit door modernisering (Giddens, aangehaald in Ritzer, 2011) lijkt dan ook zijn uitwerking te hebben gehad op de wijze waarop de respondenten deze identiteit-gerelateerde keuzes maken. Echter genoemd kan worden dat het herzien van de studiekeuze, door de wijze waarop deze door de overheid wordt gefinancierd, problematisch lijkt. Anderzijds maakten respondenten bij wie de gekozen studie tegenviel, wel degelijk de keuze te stoppen met de studie.

Wat betreft het begrip keuzedwang kan er gesteld worden dat er bij het maken van identiteits-gerelateerde keuzes mogelijk wel degelijk sprake is van enige keuzedwang, zo worden de respondenten immers in zekere zin gedwongen een studie te kiezen. Echter, de negatieve connotatie die in het theoretisch kader klinkt, komt niet naar voren in de interviews. Mogelijk voelen de respondenten zich niet gedwongen en wordt het feit dat er keuzes gemaakt moeten worden ervaren als vanzelfsprekend. Ook moet dit begrip kritisch worden benaderd. De operationalisering van het begrip, waarin verantwoording een grote rol speelt, is mogelijk niet afdoende. Verantwoording lijkt geen onderdeel van keuzedwang te zijn, maar eerder een gevolg. Een betere operationalisering van dit begrip lijkt dan ook van belang.

Ook bij de operationalisering van de identiteits-gerelateerde beslissingen kunnen vraagtekens worden geplaatst. Gesteld kan worden dat de twee domeinen, keuzes wat betreft 1) studie en daaraan gerelateerde toekomstbeelden en 2) vrije tijd en intieme relaties, het concept niet geheel dekken. Het oorspronkelijke onderzoeksplan stelt dan ook dat, gebaseerd op de theorie, naast deze domeinen ook de volgende domeinen onderzocht zouden worden: wereldbeelden en de wijze waarop de identiteit geuit wordt. Echter bij de uitvoering van het onderzoek bleken deze twee domeinen weinig resultaat op te leveren. Dikwijls leken de domeinen, mogelijk door hun abstractie, voor de respondenten moeilijk te interpreteren. De ruime vraagstelling waarmee deze domeinen werden gepresenteerd speelt daarbij mogelijk

ook een rol. Anderzijds moet ook de mogelijkheid worden opgehouden dat deze domeinen voor de respondenten weinig betekenis zouden kunnen hebben, of wellicht niet op bewust niveau. Hoewel er gesteld zou kunnen worden dat het gedane onderzoek in de verdere domeinen wel degelijk factoren waarvan de respondenten zich wellicht minder bewust waren naar boven heeft doen komen, zou meer onderzoek hiernaar een goede aanvulling kunnen vormen op het bestaande onderzoek. Daarbij kan gesteld worden dat een domein als het uiten van je identiteit zeer breed is, een uitgebreidere operationalisering zou wellicht van belang zijn. Anderzijds schuilt de kracht van dit onderzoek in het feit dat respondenten vrij waren de begrippen op meer eigen wijze te interpreteren en te vertellen wat voor hen van belang was.

Zoals eerder vermeld is er bij de dataverzameling veelal gebruik gemaakt van open vragen, waardoor sturing zo veel mogelijk beperkt is gebleven en respondenten ruimte hadden te vertellen wat voor hen van belang was. Echter deze methode kent ook nadelen. Zo maakt het bijvoorbeeld dat elk interview zijn eigen karakter kent en vergelijking tussen de respondenten om deze reden problematischer is. Wellicht is het, om deze reden, interessant in vervolgonderzoek gebruik te maken van een meer gestructureerde vragenlijst. Een dergelijk onderzoek zou een aanvulling kunnen zijn op de resultaten van dit onderzoek waarin met name een algemeen beeld is geschetst van de subjectieve beleving. Daarnaast heeft deze wijze van interviewen wellicht ook invloed op het feit dat er geen theoretische saturatie heeft plaatsgevonden. De resultaten van het onderzoek zullen onder andere om deze reden dan ook zeker niet generaliseerbaar zijn. Echter gemeld kan worden dat dit ook geen deel uitmaakte van de insteek van het onderzoek. Immers het onderzoek richtte zich op de individuele beleving van de respondenten, zoals kwalitatief onderzoek zich kenmerkt.

Tevens kan worden gesteld dat de complexiteit van ieder verhaal op zich en de nuances die zij kent, onmogelijk konden worden meegenomen in de analyse. Wat betreft de analyse zijn, zoals eerder vermeld, de grote lijnen onderzocht. Er is geprobeerd een zo eerlijk mogelijk beeld te schetsen. Voorzichtigheid bij de interpretatie van de conclusie is weder geboden.

Concluderend kan gesteld worden dat de resultaten van het gedane onderzoek en de conclusies die daaruit worden getrokken met enige voorzichtigheid moeten worden geïnterpreteerd. Anderzijds kan gesteld worden dat het gedane onderzoek heeft geresulteerd in een schets waarin niet alleen bewuste, aan de oppervlakte liggende, factoren een rol spelen worden beschreven, ook achterliggende factoren en belevingen hebben deel uitgemaakt van de analyse. Dat is de kracht van kwalitatief onderzoek!

Literatuur

Arnett, J.J. (2000). Emerging adulthood. A theory of development from the late teens through the twenties. *American Psychologist* (55) 5: 469-480.

Arnett, J.J. (2007). *Suffering, selfish, slackers? Myths and reality about emerging adults*. *Youth Adolescence* (2007) 36:23-29.

Arterian, H.R. (2006-2007). *Legal education and the tyrannical “paradox of choice: why more is less”*. *Heinonline—38U. Tol.L.Reu* 495.

Atwood, J.D. en Scholtz, C. (2008). *The quaterlife-period: An age of indulgence, crisis or both?* *Contemp Fam Ther* (2008) 30:233–250.

Bauman, Z. (2003). *Liquid love*. Cornwall: MPG Books.

Bauman, Z. (2003). *Vloeibare moderniteit*. *Supervisie en Coaching* (2004) 21:2–7.

Bryman, A. (2008). *Social Research Methods*. (3rd ed.). New York: Oxford University Press.

Buchmann, M. & Eisner, M. (1997). The transition from the utilitarian to the expressive self: 1900-1992. *Poetics*, 25 (1997) 157-175.

Côté, J.E. (1996). *Sociological perspectives on identity formation: the culture-identity link and identity capital*, *Journal of Adolescence* 1996, 19, 417-428.

Côté, J. (2006). *Identity Studies: How close are we to developing a social science of identity?* *IDENTITY: AN INTERNATIONAL JOURNAL OF THEORY AND RESEARCH*, 6(1), 3–25.

Doorn, S, van, Koster, W., de en Verheul, J. (2007). *KEUZESTRESS!?! Over de sociale inbedding van individuele keuzes*. *Sociologie* 3 (2007) 3.

Du Bois-Reymond, M. (1992). *Jongeren op weg naar volwassenheid*. Groningen: Wolters-Noordhoff.

Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. London: Sage.

Heybroek-Hessels, I., Overgaauw, B. (2006). *Een stiefgezin: mogelijkheden en beperkingen*. Psychopraxis, (2006), 08:152-156.

Kapalka, G.M. (2005). *Proceedings of the annual conference of the New Jersey counseling associating*, Eatentown, New Jersey, may 2005, Research papers. Geraadpleegd op 4 april, 2013, via <http://www.angelfire.com/nj/counseling/NJCA2005ProceedingsPapers.pdf#page=121>

Kooistra, J. & Mourik, I. van (Reds.) (1997). *Leefvormen, identiteit en socialisatie: van klassiek gezin tot postmodern samenleven*. Utrecht: LEMMA BV.

Linders, D. (2006). "Quarterlife crisis / Generatie die niet kiezen kan". TROUW, 25 juni: 6.

Lange, F. de (2010) *De pressie om jezelf te worden, depressie en identiteitsdruk in een performancecultuur*. Psyche & Geloof, 21 (2010) 237-246.

Ritzer, G. (2011). *Sociological Theory: Seventh Edition*. New York: The McGraw-Gill Companies.

Soenens, B. & Luycks, K. (2003). *Nieuwe ontwikkelingen in onderzoek naar identiteitsvorming*. Kind en adolescent (2003) 24:122-129.

Veendrick, L., Timmerman, T. & Ravesloot, J. (2000). Adolescentie 2000: De identiteit van jongeren in een keuze samenleving, Inleiding op themanummer. Pedagogiek 2 (20), geraadpleegd op 4 april, 2013, via <http://www.pedagogiek-online.nl/index.php/pedagogiek/article/view/22/21>

Verhofstadt-Denève, L. (1991) *Adolescentie psychologie*. Leuven/Apeldoorn: Garant.